

Marijana Grbeša i Berto Šalaj: »Dobar, loš ili zao? Populizam u Hrvatskoj«, TIM-press, Zagreb, 2018.

OVLAĐAVA LI POPULIZAM HRVATSKOM!?

Dr. Berto Šalaj i dr. Marijana Grbeša, izvanredni profesori na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu, zajedničkim naporima istraživali su fenomen populizma u Hrvatskoj i objavili, već kod dokazano kvalitetnog izdavača »TIM-press« iz Zagreba izvrsnu studiju naslovljenu »Dobar, loš, zao? Populizam u Hrvatskoj«, nastojeći, kako sami autori kažu, odgovoriti na ključna pitanja o ovom fenomenu.

Između ostalih; što je populizam, kako ga je moguće istražiti i je li i u kojoj mjeri je populizam nazočan na hrvatskoj političkoj sceni. Naravno, prije toga predočili su čitateljstvu pregled suvremene literature i temeljne odrednice o ovom fenomenu, jer iako se o populizmu, u nas u Hrvatskoj puno govori, malo se toga na znanstvenoj razini istraživalo. Kada govorimo o ovom fenomenu, uglavnom govorimo o impresijama i percepciji, a daleko manje, upozoravaju autori, o evidentnim činjenicama.

Globalni problem

Populizam se unazad 15-ak godina na globalnoj razini, toliko razvio i narastao, da ga mnogi uspoređuju s novom sablašću koja kruži svijetom (asocijacija na bauk komunizma), prijeteci da će ga radikalnom i beskrupuloznom demagogijom »baciti u ponor« laži i ispraznosti, skrenuti sa zacrtanog ili barem željenog demokratskog puta, uništavajući pri tomu temeljne ljudske i civilizacijske vrijednosti. Izbor Donalda Trumpa za predsjednika SAD-a, te uzroci i posljedice Brexita, za autore su zorna ilustracija trijumfa »populističke propagande i demagogije«. Međutim, kontroverznih primjera ima još i više no što bismo željeli; na primjeru grčke Syrize, Huga Chaveza u Venezueli, Beppe Grilla (pokret Pet zvijezdica) u Italiji, te Nacionalna fronta u Francuskoj ilustriraju cijelu lepezu tipova populizma, od onih na ljevici, preko tzv. centrističkih do desnih, tako da su dvojicu Grbeša-Šalaj poslužili kako bi ukazali na sličnosti, ali i specifičnosti spomenutih pokreta, a ujedno i »predložili moguću klasifikaciju pozicija u situaciji kada sudjeluju u obnašanju vlasti«.

U knjizi je posebna pozornost poklonjena pojašnjavanju razlika između populizma i nacionalizma, u mnogo čemu sličnih, ali opet »konceptualno« različitih fenomena između kojih, posebice u medijima, mnogi postavljaju znak jednakosti. Autore je stoga također interesiralo tzv. »populističko novinarstvo«, odnosno uloga medija u promicanju fenomenologije populizma; naravno ne samo u »izvedbenom«, već i u sadržajnom smislu. Bitno je naglasiti kako autori ove, bez ikakve sumnje, inspirativne i istraživački, svake hvale vrijedne studije, napominju kako su se oni primarno bavili »intenzitetom i prisutnošću populizma među političarima i strankama, a manje distribucijom političkih stavova i vrijednosti među samim građanima«, te da komparativno istraživanje i sustavno bavljenje svim tim fenomenima zapravo tek predstoji, a njihova knjiga bi trebala poslužiti kao temelj za svako buduće propitivanje ovih važnih tema.

Dakle, radi se o izvornom istraživačkom radu (pojedini dijelovi su već ranije bili objavljivi u periodici i na stručnim skupovima) koji treba shva-

titi kao prvi korak ili inicijativu u sustavnom bavljenju populizmom u Hrvatskoj; međutim, bez obzira na autorsku skromnost dr. Šalaja i dr. Grbeše, oni su obavili pionirski posao i čini se, u velikoj mjeri uspjeli u onome što im je bio cilj. Za autore nema dvojbe; iz pitanja: treba li populizam shvatiti kao prijetnju demokraciji ili je pak populizam korektiv demokracije, lako je iz njihovih odgovora iščitati autorski stav. Populizam možda nije nužno loš za demokraciju, naravno, takav blagonaklon stav je moguć, sve dok se o značaju i utjecaju populizma blagoglagolja na »čisto« teorijskoj razini, ali kada postaje vodećom društvenom ideologijom, kada nas kao građane »udara u glavu« svojom lonačkom inovativnošću, tada gubi svoju »privlačnost i naivnost« i uvidamo da je populizam svojevrsna bolest predstavničke demokracije koju svakako treba (za)liječiti. Šalaj i Grbeša populizam drže indikatorom te bolesti, odnosno to je rezultat drastičnog i dramatičnog pada povjerenja građana u politiku i političare, političke institucije i sl. Ali, zar nije upravo to samo korak od indikacije do despocije; nismo li se takvih krvavih primjera u povijesti u dovoljnoj mjeri nagledali. Naravno, povijest bi nam trebala poslužiti da nas nečemu pouči, ali dobro znamo, barem na ovim našim prostorima, kako nas nikada ničemu nije, a čini se niti neće, u došlo vrijeme, naučiti. Politička je korektnost danas demokratski imperativ, ali koliko god je teško to reći, ipak se moraju znati granice; zar uostalom nije još Karl Popper, otac »otvorenog društva« jasno upozoravao, kako tolerantno ponašanje prema ubojicama uništava toleranciju, pridonosi da je zapravo sami vlastitim rukama ubijamo. Neliberalni demokrati (orbanovskog tipa), ma što to značilo, tvrde kako su klasične liberalne de-

mokracije zakazale i ne ispunjavaju »interese običnih ljudi«; stoga se paradigma liberalnosti, odnosno političke moći mora mijenjati, a ovu izokrenutu tezu jedino bi mogli komentirati riječima starog češkog cinika Karela Čapeka, koji je u jednom eseju (o komunizmu i uopće totalitarizmu) napisao: »Hura, konačno idemo u dobrom smjeru, u ime naroda istrijebit ćemo sami sebe«.

Lopovska prilika

Bez ogleda na poruke koje nam u formalnom smislu šalje, moramo znati kako nema dobrog populizma, u pravilu je uvijek loš, a često može postati i izrazito zao i sa nemjerljivim posljedicama po čitavu zajednicu. Populizam jasno ilustrira profil čovjeka, političara koji za njim poseže; naravno, uvijek ima onih koji misle kako se stranpicama može skratiti put do »dobrog rješenja«, ali ako smo nešto trebali naučiti (međutim, krhko je znanje, pjeva nam Dobriša Cesarić), to je da je nemoguće preskakati, zaobilaziti i nasilno poboljšavati epohe i ljude. Procesi se mogu možda ubrzati (još češće i usporiti), ali i to je jedna od vječnih dilema, jer oni koji misle kako je populizam, barem dijelom pozitivan, obično su politički hohštapleri, ambiciozni beskičmenjaci, samouvjereni narcisi, banalni lažovi i manipulatori, mogli bi nabrajati u beskonačnost i spremni su (za dom i vlastiti džep) poslužiti se bilo čime kako bi se okoristili idejom, politički na njoj profitirali, društveno napredovali i sl. Populizam im je samo jedna vrsta modusa operandi u forsiranju trenutne, vladajuće političke agende i(li) promocije. Netko će reći, nema lošeg populizma, ima samo loših političara koji ga zlorabljaju, lažu narod u ime istog tog naroda, ali to je već stara i izlizana fraza o tomu kako prilika čini čovjeka lopovom. Ali, ne, ne čini prilika čovjeka lopovom, već lopov čini priliku lopovskom, a populizam je Božji dar, mana s neba, kojom se svaka, pa i najgora svinjarija u ime naroda i nacije, može prikriti i prekriti. Populizam je danas globalni projekt u kojem se pristojan svijet ne snalazi. Upravo stoga što je po svom biću, dosegu, opsegu i sadr-

Berto Šalaj

Marijana Grbeša

žaju populizam laž, svatko tko ga opravdava, opravdava zlo, nema časne namjere, a naravno, sve to prikriva uzvišenom frazeologijom i patetičnim tiradama o slobodi, pravdi, jednakosti, poštenju i sl., dakle o svemu do čega mu je stalo, koliko do crnog ispod nokta. Ne trebaju nam političari koji će se zaklinjati u slobodu, pravdu i jednakost, već političari koji će se stvarno boriti protiv beščašća, ravnodušnosti, uskogrudnosti moćnika koji drmaju društvima diljem svijeta. Populizam je droga za vizionare bez pokrića, a nama nisu potrebni vizionari, već ljudi koji su sposobni razotkriti zločudnost populističke doktrine i ponuditi nam konkretna rješenja kojim će se popraviti i protumačiti postojeće stanje, izvući nas iz kolotečine, političke hipokrizije, psihoze bespomoćnosti i kolektivne hipnoze u kojoj se nalazimo. Ne radi se tu ni o kakvom političkom puritanizmu, o čemu bajaju primjerice u nas u Hrvatskoj, Živi zid ili Most (što dakako ne abolira ni HDZ, niti SDP od sličnih bolesti). Ali, »mostovci« i »živozidaši« su politički lunatici koji, svaki na svoj način, eksploatiraju populizam, kako bi ostvarili, što je naravno legitimno, što je moguće veći politički probitak. Ali, nije legitimno, krivotvoriti ili ignorirati činjenice, to je forsiranje zločudnih interpretacija u kojima činjenice postaju inferiorne pred konstrukcijama, koje time stvaraju široki prostor nesagledivih manipulacija. Tako politički manevri postaju političkom strategijom; u jednom svom eseju Dobrica Ćosić je pisao o laži(ma) kao sredstvu opstojnosti srpskog naroda, zaključivši; ako već moramo lagati onda »lažimo inovativno«. Normalan bi čovjek na takvo što sa prezirnom odmađnuo rukom ili bi oni »nacionalno vudreni« promrsili kako su to već poznata, stara »srpska posla«. Ali, upravo to danas imamo na djelu i u Hrvatskoj, jer na koncu, svi smo mi na ovim prostorima dugo, godinama živjeli ispod istog šinjela, a da bi se međusobno suštinski razlikovali, kako o tomu blebeču »nacionalisti tvrdo kova«, na svim stranama bivše države. Ali, valja mi skratiti u kritici, kako me ne bi optužili da populističkim sredstvima obračunavam s populizmom.

U razdoblju od 2014. g. do 2017. g. bila su, navode dr. Šalaj i dr. Grbeša provedena tri istraživanja o populizmu; prvo se odnosilo na analizu intervjua istaknutih političara (od

2009. do 2013. g.); drugi se bavio analizom istupa predsjedničkih kandidata tijekom posljednje predizborne kampanje, a na koncu jedno istraživanje posvećeno analizi Mosta; tj. izjavama vodećih dužnosnika te stranke tijekom kampanje za parlamentarne izbore 2015. g.

Konkretni primjeri

Autori su objasnili kako su se odlučili za analizu intervjua stoga, jer takav tip istupa »razotkriva više nego li oni službeni«, primjerice oni u stranačkim programima. Dakle, pokušali su utvrditi postojanje populizma u Hrvatskoj i njegovu prirodu, a iz analitičkih dimenzija istraživanja proizlazi kako se populisti pozivaju uglavnom na narod, antielitizam i tvrdnje o onim »opasnim drugim« (misleći pri tomu uglavnom na manjine u čitavoj lepezi, od nacionalnih do seksualnih), koji samom svojom prisutnošću mrve i ugrožavaju nacionalnu koheziju, dovodeći u opasnost njeovu opstojnost. Iz ovih istraživanja jasno proizlazi, tvrde autori, kako je u nas populizam »bespridržajno« (da se poslužimo komičnom kovanicom naše predsjednice) ušao u javni prostor, a kao izvorne populiste, dr. Šalaj i dr. Grbeša identificirali su Željka Keruma i don Ivana Grubišića (karakterističan po svom moralističkom purizmu). A, s druge strane u istu kategoriju, ali »slabije« kvalitete svrstavaju Milana Bandića i Dragutina Lesara, međutim kada govorimo o kandidatima iz predsjedničke kampanje, autori studije drže Vilibora Sinčića i Milana Kujundžića jakim populistima, dok aktualnu predsjednicu, Kolindu Grabar-Kitarović, svrstavaju u politički mainstream, što je svakako iznenađujuće, ako imamo u vidu njeno aktualno, više nego blijedb predsjednikovanje opterećeno populizmom i opasnom željom da se svima dopadne, a samim time ništa stvarno ne kaže, niti čini. Također tvrde da je suprotno percepciji u medijima i javnosti daleko jači lijevi od tzv. desnog populizma, a za Most, kojim su se posebno bavili, zaključuju da ga nije moguće jednoznačno odrediti kao populističku stranku, bez ogleda na svojevrsni mesijanizam na koji se pozivaju i kojim zapravo maltretiraju dobar dio javnosti. Iz svega toga da se, kako kažu autori ove studije, zaključiti: »Gledano iz današnje perspektive, čini se da će populistički akteri još neko vrijeme biti bitan faktor u brojnim demokratskim državama... Dramatična erozija povjerenja građana u politiku, političare i političke institucije često je rezultat toga što mainstream političari, nakon preuzimanja vlasti, vrlo brzo i vrlo temeljito uspiju iznevjeriti očekivanja građana jer ne ostvaruju ništa ili gotovo ništa od obećanja koja su davali u predizbornom razdoblju... političke elite su se udaljile i otuđile od građana... pri čemu je moguće prognozirati da će populizam ostati značajna politička snaga dok god građani budu smatrali da su ih političke elite iznevjerile, odnosno da suvremene liberalne demokracije više ne ispunjavaju njihova očekivanja.«

Jaroslav PEČNIK

Milan Bandić i Kolinda Grabar-Kitarović